

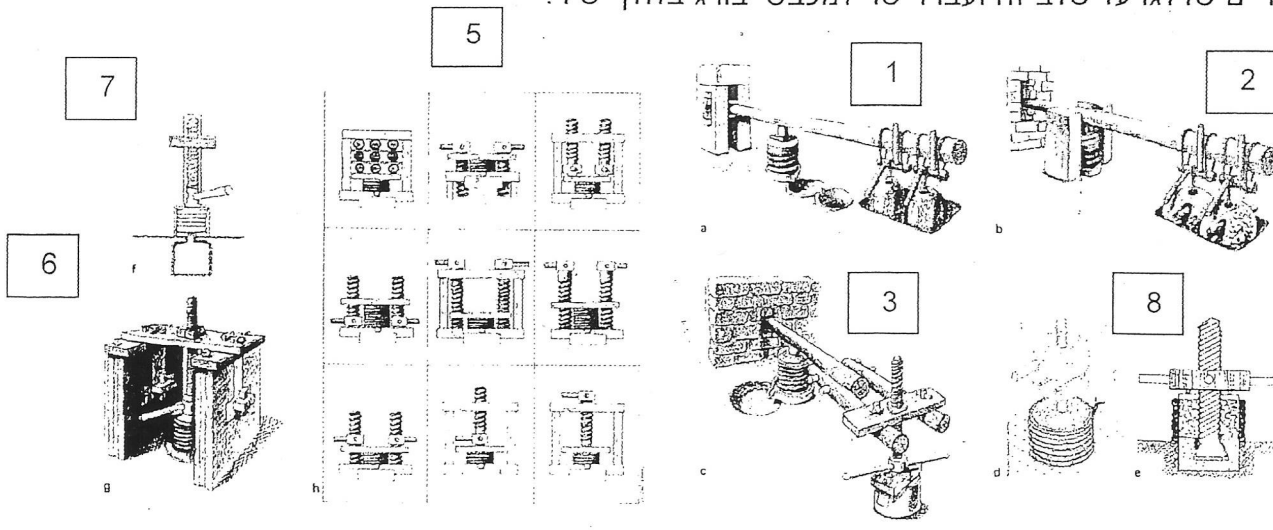
בתי בד – הגן הארכיאולוגי בבית העמק רפי פרנקל

(מספרים [1], [2] וכו' מתייחסים לאיורים)

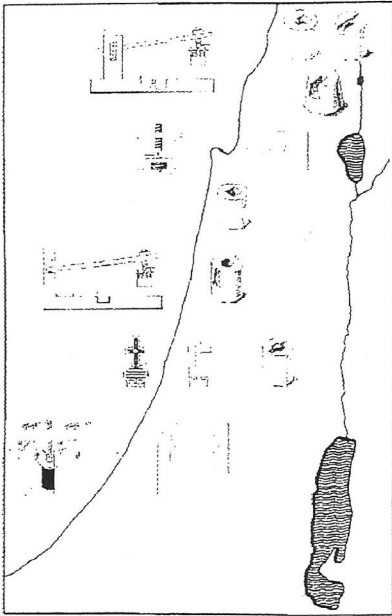
הגן הארכיאולוגי של בית העמק מוקדש בעיקר לנושא בית הבד. (במרכז האזורי של הקק"ל שמדרום מזרח לקיבוץ כברי גן דומה). בייצור שמן היו שלושה שלבים [א] ריסוק הזיתים (בגן שני אגני ריסוק) [ב] כבישת הרסק הנוצר כדי להפיק נוזל (מרבית המוצגים בשני הגנים קשורים לשלב זה ובו אדון כאן) [ג] הפרדת השמן מהמוהל המימי.

מכבשי שמן שיטת הכבישה הפשוטה ביותר היא הנחת אבנים וכך נהגו עד שלפני כ-3000 שנה המציאו את מכבש הקורה המבוסס על עקרון המנוף. בו קצה אחד של קורה (מנוף) מעוגן ולוחצים על הקצה השני – תחילה ע"י תליית משקולות עליו ב"מכבש הקורה ומשקולות". בא"י היו שני סוגים עיקריים: - "מכבש זבדי" [1] הנפוץ באזורנו-פניקיה (יש דוגמא בגן הקק"ל). בו הקורה מעוגנת בין שתי אומנות מחורצות והאיגום צדי ז"א סלי הרסק ("עקלים") היו מונחים על מצע כבישה (יש דוגמא בגן שלנו) והנוזל זרם הצידה לבור/מיכל איגום. בדרום ובמספר אתרים יהודיים בצפון המכבש הנפוץ היה מסוג "מכבש מרשה" [2] בו הקורה עוגנה בחור בקיר והאיגום היה מרכזי ז"א בור האיגום היה במרכז מצע הכבישה. לפני כ-2000 שנה המציאו את הבורג. תחילה יצרו את "מכבש הקורה ובורג" [3] בו בורג החליף את החבלים של מכבש הקודם ומשקולות בורג מיוחדות [4] החליפו את המשקולות הקודמות. המשקולות הבורג מתחלקות לאלה בהן הבורג הסתובב בפותה שבמשקולות ובכאלה שהבורג קובע למשקולות והאום שהיה מעל קצה הקורה הסתובב. הקבוצה השנייה הומצאה כנראה בפניקיה. כמוכן באזורי הארץ השונים היו משקולות בורג מסוגים שונים [4] בשני הגנים יש דוגמאות רבות של משקולות בורג. בשלב מאוחר יותר ויתרו על הקורה והמציאו את "מכבש הבורג בלחץ ישיר". היו סוגים שונים: - "בסיסי בורג" [5] (יש לנו דוגמא), "ניצבי יהודה" [6] המורכב משתי אומנות מתועלות (יש דוגמא בגן הקק"ל) ו-"מכבשי צלב" [7] שהוצבו במחשופי סלע בעיקר קירות של מערות (היה סוג רביעית "מכבש של בורג אחד מקובע" [8] אך הוא שמש רק בייצור יין).

המעניין הוא שהיה הבדל בין האזורים שהיו יהודיים בימי בית שני: - יהודה, הגליל התחתון, הגולן וחלק מעבר הירדן שם היו מכבשי בורג בלחץ ישיר והאזורים הלא-יהודיים בתקופה זו: פניקיה ושומרון שם היו מכבשי קורה ובורג [9]. ההסבר הוא שהידע על מכבשי בורג הגיע קודם לאזורים הלא יהודיים כאשר עדיין היו רק מכבשי קורה ובורג ומאוחר יותר לאזורים היהודיים שדלגו על שלב זה ועברו ישיר למכבשי בורג בלחץ ישיר.

9

4

